

Magyar lazac

■ Valami ütős első mondat kellene, amitől a nyájas olvasó fölkapja a fejét: „Na ez az! Erre vártam!” Mire is? Ütős első mondatra, semmi másra, és többre sem, az odamondás kéjére, mindegy, hogy hova. Az ütős első mondat, ü.e.m., ha most magamba nézek, a biztonságos fogyasztás tárgyává teszi az írást, ü.e.m. *registered trademark*, készülünk a *jouissance*-ra, ön- és kielégítetlenül. Ami – az ü.e.m. – például abból az elhatározásból születhetne, hogy nem írjuk le (még a Korunk-ankét kedvéért sem) a nemzet szót – leírtuk! –, de nem hallgatjuk el mégsem. A pusztas szó égő hiánya miatt ugyanis valahogy mindig a nemzetre kellene gondolnunk mégis (és nem csak a szóra), szabadon lehetne nevetnünk vagy sírnunk, gátlások híján, egyetlen pillanatra sem feledve, hogy a múlt században bizony alaposan gyanúba keveredett nyelvi képződménnyel és származékaival van dolgunk. Pillanatig sem gondolva arra például, hogy valaki figyel és befúj bennünket (a szomszéd falu református lelkésze volt az, tudjuk, falujában a legnagyobb magyar) (az egyik a sokvallású, ideértve az ateistákat is, és soknemzetiségű besúgó közül) (vegytiszta ökumené, azóta sem tapasztalhatni ilyet) (meg internacionálé), amikor a testünk, a legközelebbi mimagunk cenzúramentesen nyilvánul meg. Holott pedig a szó nem súlyos, hanem jelentés nélküli, annak a *registered trademark*-ja, aki a szájára veszi éppen, márpedig jelentés nélküli szó sem a felszabadult nevetés, sem pedig a felszabadult sírás forrása nem lehet. Viszont ütősnek ütős: a megbélyegzés eszköze. Alkalmasint fegyver.

Sírni, nevetni: nos ez az, amit nem lehet magányosan, elzártan, csak úgy önmagunkra szabottan megélni. Hallom B. lépteit a foghíjas, ide-oda csúszkáló akácfalépcsőn, amint rohan fel hozzám (az ő szobája az enyém alatt van éppen), hogy bemutassa új nyelvi szerzeményét, mint valami tűzforró, gazdagon illatozó gesztenyét.

A nemzet mint *inside joke*: amit csak kevesek, mások meg eleve nem érthetnek. Bennünket nem értenek Európában – ez az állítás valóban vicc. De nem nekünk, nekünk a legkevésbé az, hanem azoknak, akikről azt állítjuk, hogy nem. Értenek ők bennünket, nagyon is érthető, jaj.

Ezek az anekdoták a nemzetről: az identitásnak miféle kétségei kényszerítenek bele ebbe az öndefiníció-neurózisba és elfogyás-rémületbe? Fölmerült bennem, hogy eddigi írásaimból állítsak össze egy tetszetős mondatgyűjteményt, szerény kis önantológiát, hogy jelezzem a Nemzetnek, milyen örökérvényű, igen, ne kerüljessük a szót, igazgyöngyök mellett megy el konokul, anélkül hogy megjobbítaná az ő útját. Mert az írás erre való, írja Pál (akit mostanában a legtöbbit olvasok) (Alain Badiou-nak hála), „hasznos a tanításra, a feddésre, a megjobbításra, az igazságban való nevelésre”. Igaz persze, ne hallgassuk el, csak a tetszetős végét fogva meg... minek is... a szónak, hogy ő a „teljes írásra” gondolt (csak ilyenkor mondhatjuk igazán, hogy van Szöveg) (Barthes), ámde ezt, „teljes”, kínos egyszerűséggel mondja, nem hiszek a szememnek; van is nagy tipródás a páli, nyilván bátor, mondat fordítása körül.

Önantológia: „Nemdé röttenetes éktelen mestersége-é az ördögnek. De rakva hazugsággal is, veszedelemmel is” – írja, ha nem is éppen erről a fajta megkísértettségről, de valami hasonlóról Bornemisza Péter.

(Közben megnézem több fordításban Pál mondatát az írásról, és arra jutok, hogy a páli bátorságon felbátorodottak bátran mellérendelnek, a megfontoltak és – talán – a mondat jelentését kontrollálni akarók meg görcsösen alá.)

Nemzet, súlyos szó: igen, valóban az, de csak annak, aki fél tőle. Vagy azért, mert, szorongásait elfojtva, vallási érzülettel átítatott fétisszóként használja, vagy azért, mert fölismert jelentésnélkülisége (értsd: reménytelen kisajátíttósága) fölmenti attól, hogy valódi jelentést tulajdonítson neki. És vannak még azok, akik következetesen úgy használják, hogy nincs benne köszönet (a szóban) (meg a szóhasználatban), sem a nemzet-fetisiszták, sem a nemzetszkeptikusok, sem pedig a nemzetjózának előtt: ők azok, akiket a nemzettest purifikálása nevében szépen összetereletek és megölték. Azokat is megölték, ne tévedjünk, akik túléltek. És akik nyelvén a szó mindig a maga leplezetlen bestialitásában mutatkozik meg. Azok hangját is visszhangoztatva, akik nem maradtak életben. Ennek a szóhasználatnak a jogát ők a saját életük árán szerezték meg, mindenestől fogva az ő tulajdonuk. Ilyen, egyszerre éles és masszív, a nyelv újraalkotása terhét cipelő mondatok az embermészárszékekben fognak, ahol csak tettesek vannak és áldozatok, független megfigyelők és semlegesek sohasem. A legszentebb szellemi magántulajdonok közül való nyelv(használat) ez. Amit leginkább azoknak kell óvniuk, akiknek a kifinomult, kényes hallását és „galamb-lelkiismeretét” (Kertész Imre szava) sértik ezek az örök száműzetésben élő írók és gondolkodók megszólalásai. Hóseás az ő védőszentjük, senki más, ez az elszánt és kellemetlen próféta (mellesleg meg a legnagyobb költők közül való bibliai szerző), aki az Isten parancsára feleségül vett prostituálttól (Gómer a neve) született lányának a Nincs-kegyelem, fiának pedig a Nem-vagy-népem nevet adja. Borzalmak borzalma, elég egyetlen pillanatra belegondolni. De kinek? Legfőképpen neki magának és gyermekeinek az, és legkevésbé sem azoknak, akiknek az üzenet szól, mert hát, amint komolyan kellene venni, amit Hóseás mond, a közveszélyes bolondok közé sorolják: deviáns férfiú, marginális jelenség, népellenesség. A kategorizálás fölment az önreflexiótól, magától a gondolkodás feladatától.

A hóseási tüneményes írást annak az írónak a történeteként is olvashatjuk, aki Isten és/vagy a saját lelkiismerete parancsára összeházasodik egy mindenestől fogva prostituálódott nyelvvél. Kettőjük házasságából kérlelhetetlen és jégforró írások születnek, ilyenek hogy „nincs-kegyelem” meg „nem-népem”.

(Hervasztó látni, hogy ún. szavahihető [egyházi] lexikonok Hóseás gyermekeit, „feltehetően” mint mondják, Gómer hűtlensége gyümölcsének tekintik, és nem a Hóseással kötött házasságából valónak. Mindig ez a lepuhítása és a pletykák színvonalára leszállított fogyaszthatóvá tétele az igazán erős és tragikus történetnek. Hogy Hóseás nem a saját gyermekeinek adja azokat a rettenetes neveket, hanem a máséknak. Ami persze teljességgel idegen a történet és Hóseás könyve szellemétől.)

A hozzám legközelebb állók társaságában a minap arról beszélgettünk, meg persze vitatkoztunk, hogy mi volna számunkra a nemzet szónak a valódi tartalma. És hogy vajon miért külön karámokban ünnepeljük, tehát nem ünneplünk, hanem acsarokodunk és vicсорítunk. Én provokáltam őket, be is ismertem hamar, hogy a Korunkankét miatt teszem, amire legjobb volna nem válaszolni, de erős nyomás nehezedik rám, nemcsak szerkesztői (ami nem lenne baj, ha nem volna baráti is egyszersmind), hanem bizony valami belső, szerencsére csak egészen ritkán érzett nyugtalanság. Érdekes, olykor meg persze ijesztő volt megtapasztalni, hogy a valóban összeszokottnak mondható (értsd: a másikról jót gondoló) társaság, értelmiségiek mind, majd hogy-

nem azonnal a háborgó – magyar! – tengeren találta magát, szinte mindannyian magabízón a vízen jártunk (a másik fején lépkedve), rikoltozva egyensúlyoztunk a fodoros hullámtaréjokon. És ami a legnagyobb meglepetést okozta, hogy, igaz nem ott és akkor, hanem másnap vagy harmadnap, de a vita folytatásaként, előkerült a baloldaliság/jobboldaliság mint magyarázó elv: te azért mondod ezt, vagy azért mondod így, mert baloldali/jobboldali vagy. Iszonyatos kalamitás: a rendszerváltás óta, leszámítva a rövid, de nem jelentéktelen eufóriát, az egész magyar kultúra a semmitmondó és valódi tartalom nélküli politikai kategóriák hasadtságában vergődik, Magyarország pedig a szemünk előtt egy újabb Trianont él meg, egy belsőt ezúttal, aminek az elhárításán senki, de legalábbis nagyon kevesen dolgoznak. És amiért majd a nagyhatalmak, a bankok, „Európa” meg Isten tudja, kik, egyszóval ugyanazok lesznek a felelősök, de hogy nem mi magunk, az teljes biztonsággal állítható.

Háborgók. Magyar tenger nincs, csak magyar háborgás: a kettő biztosan összefügg egymással. Magyarország partjait egykor három tenger mosta, most viszont végtelen számú háborgás. Valamiféle nyomasztó távlattalanság és a boldogságra való képtelenség nyomorúsága. Vagy fordítva: a boldogságra való képtelenség nyomorúsága és a nyomasztó távlattalanság; plusz: valamiféle.

Az eszement kategorizálás mégsem semmitmondó, dehogyan: nem lehet semmit mondani, a semlegesség arisztokratizmusától már régen megfosztattunk. Nem semmitmondó, hanem pusztító, mert „megspórolja a gondolkodás ésszerűtlen szenvedélyeit” (Badiou).

A kategóriák igen, meg a kategorizálás: a magyar lazac. (A lazac, emlékszünk, aminek a mértéktelen fogyasztását Koppenhágában egykor a törvény erejével megtiltották.) (Kierkegaard meg ennek mintájára a szentimentalizmus elharapózásának vett volna gátat hatóságilag.) Mi a magyar lazac? „Jobboldali, mi más is mondhatna?” „De hiszen baloldali: ismerjük a véleményét.” Ezek a kategóriák, illetve ezeknek a kategóriáknak az idiotizmusig való fogyasztása, családon belül is: ezt kellene szigorú törvényekkel szabályozni.

Sem a baloldalnak, sem a jobboldalnak nincs megnyugtató jelentése – megnyugtató, hangsúlyozom! –, hanem csak az ellenség identifikálásából fakadó sötét képzettársítások forrása. Először is a mai Magyarországon sajnos nincs, de legalábbis alig van baloldal, és sajnos nincs, de legalábbis alig van konzervatív kereszténység. Jobboldali kereszténység van, ők azok, akik a nemzet gondolatát fölrendelik a keresztény gondolatnak, és a keresztény *katolikét* jórészt brüsszeli suskusnak tartják (hogy finom legyek). Egy valódi konzervatív keresztény ezt egyszerűen, a magától értetődő és bizony rendszerint árnyalt teológiai műveltsége alapján bálványimádásnak tekinti, mindenfajta szenvedélyesség nélkül, egyszerűen csak a hitéből fakadó tény- és történelemértelmezés talaján. Konzervatív keresztények a nyugati kultúrkörben találhatók (az egykori kelet-európai országokban csak elvétve) (nálunkfelé ők a történelmi, ún. népegyházakból következetesen kirekesztett kisebbség), és többek között onnan ismerhetők fel, hogy gondolkodásra és beszélgetésre készek. (Valamint onnan is, hogy a második világháború után az elkövetők és tettesek oldalán ismerték fel magukat, és végérvényesen kigyógyultak az antiszemitizmusukból.) (Meg onnan, hogy nem voltak hajlandók még az egyházuk meg a nép megmentése nevében sem kollaborálni a kommunista diktatúrával.) (Meg a kommunista diktatúrával kollaboráló egyházi főhatósággal.) A valódi konzervatív keresztények nem antimodernisták, ahogyan sokan vélik, iszonyodnak például a koppányos újpogányságtól,

és eszükbe sincs elnézően viszonyulni az olykor egyházi áldást élvező sámankodásokhoz. Negatív megítélésüket tekintve érdekes módon a történelmi Magyarországon majdhogynem teljes a konszenzus: a jobboldali retorika a nemzeti kérdésekben tanúsított önkritikus hangjuk miatt árulóknak, sőt rosszmagyaroknak tekinti őket (ami miatt nincs is igazán hallható hangjuk), a baloldali meg ideológiai ellenségnek. Íme, drága jobb- és baloldaliak, egy kéznél levő ok (lesz még) az összeborulásra és egymás ünneplésére – nem kellene kihagyni.

Teljességgel irreleváns ez a jobboldalizás és baloldalizás, következésképpen határozatosan trianonizálja az országot, szakítja szét a közösségeket és a családokat. Azzal a különbséggel, hogy egy fedél alatt, ugyanabban a lépcsőházban, az egyetlen Magyarországon kell élni, minden pillanatban érzékeltetve a másikkal, hogy ez nem a te országod, hanem az enyém és a magamfajtáé. A magamfajta persze egyetlen emberre redukálódik majd, akivel egyetérték, végül aztán vele sem: az elme csakhamar elsötétül. Ehhez a kétosztatúsághoz először is tudni kellene, mikortól érvényes a politikai pedigre. Vajon beleszámítjuk-e azt az időszakot, amikor jeles jobboldaliak és baloldaliak ajkán az egykori, Miklós névre hallgató miniszterelnök per Micuként funkcionált? A micuzás mint konszenzusalap. (Összeborulás 2.) Vagy: milyen oldalról súgott be a ma prominens, erkölcsbajnok politikai személyiség, aki a feljelentés intézményét csakis az általa földobott célszemélyek védelmében szolgálta: jobbról vagy balról? (Összeborulás 3.) És egy másik konszenzus: ne bolygassuk a közelmúltat, mert az senkinek sem jó. Ez a „senkinek” a politika nyelvén azt jelenti, hogy mindenkinek jó, kizárólag a politikusoknak és az érdekszövetségeikbe tartozóknak nem, mindenki másnak igen. (Politikusok összeborulása.)

Egy ország összeborul.

Sokáig azt hittem, kisebbségiekre jellemző naivsággal és a köztudomású, álmodozásra való hajlammal, hogy 1956 a Harmadik Köztársaság közös narratívájaként fog megjelenni, és a köré felépülő konszenzus magától értetődő módon mediálja majd a közbeszédet. Amíg el nem mentem egy konferenciára, ahol a „mi 56-unk” és az „ők 56-uk” nyelvi leleményeivel nem találkoztam. A „mi” is meg az „ők” is ellenállók voltak persze, ezt ott senki nem tagadta, hanem csak a másik hiteles ellenállói jogosultságát vitatta szenvedélyesen. Meg hogy 56 baloldali forradalom volt-e, vagy jobboldali: jobboldali mártírok vs. baloldali mártírok; jobboldali halottak vs. baloldali halottak; listák, összevetések, excel táblázatok. Aztán meg jött, jődögélt az Európa Ház meg a révült európázások kora, hogy tudniillik, kérem tisztelettel, odatartoznánk mi is, kifejezetten szervesen, nem másként, dehogy, meg hogy hozzájárultunk a magunk módján ehhez a kulturális sokféleséghez, kivettük belőle a részünket stb., stb.: mostanra meg Európa szitokszó lett, miközben kivesszük belőle (Európából) a részünket.

Közös narratíva nincs a láthatáron (vége van még a lehetőségének is egy ideig) (beláthatatlanul sokáig), arra ugyanis mégsem lehet élhető társadalmat felépíteni, hogy bennünket néhányunkat az jellemez, hogy gyűlölünk titeket, titeket meg az, hogy gyűlöltek bennünket, de mi jobban gyűlölünk titeket, ti meg sokkal jobban, sőt stb. Hitted volna, kedves Olvasó, bárki lennél is, hogy a gyűlölni ige fokozása legyen a harmadik évezred legfőbb virtusa Magyarországon? Ez a beszédmód a szabad civilség kétségbeesett feladása és önkéntes belépés az egymás teljes kiszorítására és megsemmisítésére létrehozott hadrendekbe, amelyek ugyan szemben állnak, de mégsem különböznek egymástól. Aminek, a kiszorításnak és megsemmisítésnek,

nincs vége, mert végünk csak nekünk van, nekem meg neked, a kettőnk gyűlöletbe fojtott életének.

Csapataink harcban állnak, semmi nincs a helyén. Ennyi maradt mára 56-ból.

Azzal ne érveljenek nekem, hogy a nyilvánosság előtt szóba hozni a gyűlöletet, amit a másik csoport iránt érzek (én) (a személy), az őszinteség kérdése és a szabad sajtó kínálta lehetőség. A szabad sajtó nem a gyűlöletbeszéd magas szintű művelésének a terepe (leülhetsz, fiam, kettes). Amennyiben gyűlöletet érzek, és persze érzek gyűlöletet, úgy menjek el és gyónjam meg, ha hívő katolikus vagy ortodox vagyok, valljam meg, ha protestáns, kérjek bocsánatot tehát, ha hívő vagyok, bárhova tartoznék is. (Nem elég kereszténynek lenni a keresztény Magyarországon, hinni sem árt, hogy a bocsánat aktusában, a bocsánatkérésben és a megbocsátás elfogadásában óriási energiák szabadulnak fel.) Ha meg nem vagyok hívő, menjek el egy pszichoterapeutához, vagy vegyek részt egy pszichodráma csoportban, – de kezdjek magammal valamit, még mielőtt mások gyilkosa lennék, szóval vagy fegyverrel. A nyilvánosság előtt gyűlölni nem virtus és nem bátorság, még ha a megcselekvése után mások szeretete elől kell is bújkálnom mint a gyűlölködés új celebje (iszonyat); ugyanúgy a gyermekeink megrontásának tette, mint mondjuk a pedofília.

A nyilvánosság előtt a gyűlöletről csak mint múlt idejű addikcióról, személyes rabságról érdemes (és szükséges) beszélni, akkor ugyanis nem a gyűlöletre, hanem a szabadítás-eseményre esik a hangsúly: megszabadultam a gyűlölet átkától; szabad nekem nem gyűlölni. És ez nem egy „mi”, hanem egy „én”.

Honfitársaim veszedelmes amnéziája, hogy Európa már mit sem számít itt nekünk, bizony felfoghatatlan fejlemény. Szabad mozgásunkat a világban például Románia uniós csatlakozása tette lehetővé, nem mellesleg Magyarország hathatós támogatásával. Mi van? Ki csapott itt be kit? Az Európától való elfordulás újabb kori divatja olyannyira provinciálissá tesz bennünket, feleim, mint a tavalyi hó. Egyelőre most azt látjuk, hogy minél több bajunk van Európával, annál többen hagyják el az országot és költöznek Európába. Vagy még tovább.

Fogyunk: magyar lazac, a másik. Az persze tény, hogy fogyunk, a statisztikai adatok viszont választási kampánytémává lettek, kiléptek tehát a tisztelhető tények birodalmából. Azon gondolkozom, hogyan lehetne a demográfiai kollapszushoz egyszerre felelősen és nem sötét arccal, hanem, ellenkezőleg, boldogan viszonyulni. Nem örülni neki, nem erről beszélek: hogyan lehetne jó mondatokat mondani, és nem egyszerűen ütőseket, elkerülve azokat a helyzeteket, amelyekben a prominens magyar az ittmaradás imperatívuszát zengi, de ő már a gyermekeit a nyolcvanas években kiközvetítte az országból? Vagy nem belekeveredni azokba a papi és püspöki ünnepi szövegekbe, amelyek megalkották a „magyar anya” szószéki céltárgyat, hogy aztán hosszú sorozatokban lövéseket adjanak le rá, mindegyre szapulhassák, bűnösnek kiáltásák ki, megvessék, pellengére állítsák, megalázzák fényes fejű férfiak társaságában. (A szexuálpatólogiai konnotációkat Freudra hagyom.) (Meg, rendben, Lacanra.) Nos arra jutottam, hogy a megmaradás-bálvány visszaveszi a jelent egy virtuális dicsőséges jövő nevében, amelyhez én magam áldozatként, tehát a saját ittlétem feláldozása árán járulhatok hozzá. Az áldozatot viszont senki mástól nem várhatom el, hanem csak önmagamtól, erről tehát hallgatnom kell, de hát leginkább mástól várom el, a nőtől jelesül, aki, tudjuk, minden bajok kútfeje. A megmaradás

mint bálvány eltöröl, felszámol, megaláz, tárgyiasít. Megmaradni azok tudnak, akik vannak. Nekünk meg nem a jövőnk, hanem a jelenünk van veszélyben.

Előbb van az én, azután a mi, olvasom; megállok. Mert én nélkül nincsen mi, olvasom tovább; állj. Magyar lazac? Csakhogy a problémát, ha van, márpedig mintha lenne, az okozza, hogy a mondatnak fordítva is van értelme: Előbb van a mi, azután az én; mert mi nélkül nincsen én. Kinek van igaza: annak, aki az „én”-t, vagy annak, aki a „mi”-t helyezi az origópontba. A legsúlyosabb következménye a két mondatnak az, hogy kibékíthetetlenül merednek egymásra. Nem kell nekünk mindenben egyet-értenünk, hallom az érvelést, abban viszont mégis igen, érvelek, hogy az első mondatot is ember, a másodikat is ember mondja ki. (Ne higgyük, hogy ez könnyű feladat volna.) (Mármost a másik emberségének, emberi mivoltának az elismerése.) Két állítás, amely nálunkfelé tulajdonképpen rikoltozásszámba megy, nemde: én! mi! Mely ponton nem igazak az állítások? Hát ott, hogy „előbb”. Erről az „előbbről” ugyanis nincs igazi tudásunk (sőt semmilyen nincs), mert az az „én”, aki beszél, a másokban talált önmagára, s nem a semmiből lett „én”-né; a mi meg az „én” hangján szól... Az „előbb”, ha tudnánk is, miről beszélünk, akkor sem lehetne értékhierarchikus, tehát valódi, ideológiaképző jelentéssel bíró értesülés. Hogy a férfi, mondja magáról a férfi (naná!) azért értékesebb anyag („erőforrás”, „emberi erőforrás” – iszonyú!) (a *human resource* sem jobb) (nyersanyagember) (újraabszolgaság), mert előbb teremtett. Ezen a „mi” meg „én” dolgon Isten is fennakadt, nem csak a magyar közbeszéd, és már a legelején (ami az „előbb” előtt van) (tréfa!), amikor, megteremtve az egyetlen embert, be kellett látnia, hogy ez így „nem jó”. (Isten önkritikát gyakorol, nos ez számomra egyszerre humoros és lenyűgöző.) Ez a „nem jó” azt is jelenti, hogy nem szép, nincs benne öröm stb. Tehát az, aki elsőként megjelent előtte, az az „én”, miután a teremtéskorrekció után az embertárs is világra jött, belepillantott a „te” tükrébe, a másik létével szembesült és önmagával a másokban, és behelyeződött a „mi”-be, amitől kezdve az „én”-nek értelme lett, és kimondhatóvá vált. Az „én” léte nem gondolható el a „mi” léte nélkül: ebbe Isten is megbotlott, nem nagyon érdemes megismételni a hibát, egyszerűen csak azért nem, mert nem áll módunkban kijavítani, mint neki, akkor, a legelején. Amiből persze rosszul jött ki (az isten foglalkozású személy), de hát éppen erről beszélünk: nem kell mindenáron jól kijönni, győzni, legyőzni és megsemmisíteni a másikat, feketelistára tenni és elvonni tőle minden anyagi támogatást, végül pedig fáradhatatlanul kezünk ügyében tartani a kanál vizet stb. És a „mi” sem gondolható el az „én” léte nélkül, aki elgondolja. Az Én-Te alapszó (nem én mondom) (tudjuk, Buber) egyetlen szó, egyszó.

A „mi”-t visszhangozza (értsd: védelmezi) az „én”, amint kimondtam. Az „én”-t védelmezi a „mi”, amint kimondódott.

Jön B., hallom sietős lépteit, valami felolvasás lesz, alig várom. Mikor belép, éppen a minapi püspöki szöveget olvasom, hogy „magyar anyák” meg „áldozatvállalás”. Nézem okos fejét, hallgatom a felolvasást, és sok minden eszembe jut róla, rólam meg az anyjáról, az apámról meg az anyámról, szerelemekről és a beteljesülésről, a dolgok nagyszabású kiszámíthatatlanságáról, arról a tiszta van-ról, amely megjelenik benne a ködös, depresszió verte dolgozószobámban. Csak az áldozatvállalás nem, az soha. Lemegevek, megkérdem az anyját, vajon neki eszébe jut az áldozatvállalás, ha a gyermekei arcába néz. Nem is válaszol, csak rám villan a szeme, értem, beszéljünk valami értelmesebről, helyes.